

EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM
PEDAGÓGIAI és PSZICHOLÓGIAI KAR

NEVELÉSTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA

SIMON OLGA

**AZ OROSZ NYELV OKTATÁSA MAGYARORSZÁGON
OKTATÁSPOLITIKAI ÉS MÓDSZERTAN-TÖRTÉNETI ASPEKTUSBÓL**

(PHD DOKTORI ÉRTEKEZÉS)

TÉZISEK

Témavezető: DR. BODONYI EDIT (PHD) egyetemi docens

Budapest, 2006.

I.

Doktori értekezésem témájaként a hazai orosz nyelvoktatás oktatáspolitikai és módszertan-történeti bemutatását választottam. Igyekeztem átfogó – az oktatás teljes vertikumára kiterjedő – képet nyújtani az orosz nyelv hazai tanításáról.

A közvéleményben a mai napig is fenntartások és előítéletek jellemzik az orosz nyelvtanítást. Remélem, ennek ellenére sikerült munkámmal hozzájárulni szakmai kérdések bizonyos fokú tisztázásához.

Témám feldolgozását megkönnyítette, hogy a magyarországi orosz nyelvoktatás történetének 1849-1949 közötti időszakát Kiss Kálmán bölcsészdoktori értekezésében tantárgytörténeti szempontból feltárta. Ez az időszak az orosztanítás első szakaszát öleli fel.

Bakonyi Istvánnak a témában készült disszertációja, már az orosz nyelvoktatás második és harmadik időszakát is magába foglalja, de ez a munka elsősorban a gazdasági szaknyelv oktatásának szemszögéből vizsgálta a nyelv oktatását.

A téma oktatáspolitikai és módszertan-történeti aspektusból történő vizsgálata, egy összegzést igyekszik nyújtani az orosz nyelv oktatásának kötelező időszakáról, valamint a rendszerváltást követő problémákról, s az orosz tanárok átképzéséről.

II.

Értekezésemben igyekeztem felhasználni a rendelkezésemre álló primer, és szekunder forrásanyagot.

Az elsődleges forrásokat az Oktatási Minisztérium Irattárában, Könyvtárában valamint a Parlamenti Irattárban és az Országos Levéltárban fellelhető dokumentumok teszik ki: jegyzőkönyvek, statisztikák, tantervek.

Mivel témám több időszakot dolgoz fel az elsődleges közös forrásnak és dokumentumnak a szaktárca által készített statisztikai jelentések bizonyulnak. A múlt rendszer titkosnak minősített statisztikai adatai mára átminősültek nyilvánossá. A rendszerváltást követően pedig a statisztikai adatok nyilvánosak lettek. Emiatt választottam a statisztikai adatok analitikus kutatását, feldolgozó módszerrel. Míg a dokumentumelemzésnél (rendeletek, tantervek, utasítások), egyfelől a feltáró módszert alkalmaztam, másfelől a gazdag szekunder forrásanyaggal ötvöztem. A másodlagos források közül az összefoglaló művek és tanulmányok, disszertációk voltak segítségemre értekezésem megírásában. A szakmai sajtó tanulmányait, cikkeit az Országos Pedagógiai Könyvtárban találtam meg. Nagy segítségemre szolgált az Orosz Kulturális Intézet Könyvtára is, amelyben az 1989 utáni időszak hazai és külföldi orosz nyelvű szakmai publikációi érhetők el.

Az elemzés fajtáit tekintve a leíró elemzés választása nyújtotta számomra azt a lehetőséget, hogy az akkor és most is tevékenykedő szakemberek kötetlen beszélgetés formájában történő visszaemlékezéseit, mint szóbeli forrást, felhasználjam munkám során, olymódon, hogy anonimitásukat megőrizzem.

III.

Az orosz nyelv oktatása három szakaszra osztható fel. Az **első szakasz** 1849-től 1949-ig tartott, amely időszakban a választható idegen nyelvek egyikeként szerepelt a felsőoktatás bölcsész, gazdasági, kereskedelmi valamint katonai intézményeiben.

A **második**, 1949-től 1989-ig terjedő **szakaszában** kötelező tantárgyként tanították az oktatás teljes vertikumában.

Az alapfokú intézmények szerkezeti átalakításának eredménye a nyolcosztályos általános iskola, amelynek ötödik osztályától, valamint tagozatos formában,

harmadik osztályában is, elindították az orosz nyelv oktatását. A tankötelezettség életkori változása miatt, ez minden gyermek számára minimum négy év orosz tanulást jelentett.

A középfokú képzés keretében az orosz nyelv tanulása gimnáziumokban és szakközépiskolákban folytatódott további négy éven keresztül. A középfokú intézményekben, az 1960-as években történt szerkezeti átalakítást követően, a gimnáziumi és szakközépiskolai, valamint a szakmunkásképző intézményekben, kezdetben egyetlen, később az első idegen nyelvként tanították az orosz.

A különböző tudásszinttel érkező diákok egységes szintre hozását az 1980-as évek elején készült tantervek igyekeztek megoldani.

A nyelvigényes szakközép- és szakmunkásképző iskolák orosz tanterveiben már a szakirányultság is megjelent. A középfokú oktatás gimnáziumi és szakközépiskolai képzésében mindösszesen az alafokú képzéshez viszonyítva a diákok ötven százaléka tanulta továbbra is az orosz nyelvet. A szakmunkásképző intézetekben csak a nyelvigényes szakmák tanulásakor volt kötelező tantárgy az orosz 1982-től.

Az utolsó tantervek kifutására már nem maradt idő; a nyelvválasztás szabadsága következtében a nyugati nyelvek oktatása került előtérbe.

A tanterveket és útmutatókat nyomon követve, az orosz nyelv oktatásának módszertan-történeti fejlődésénél kezdetben a pártállam oktatáspolitikai tartalmú előírásait figyelhetjük meg. A tantervek, később az útmutatók valamint a hozzájuk kapcsolódó tankönyvek esetében a direkt módszertől a kommunikatív módszer alkalmazásáig nyomon követhető a nyelvpedagógia történeti fejlődése. A pedagógia, a szakmódszertan segítségével már a tanárjelöltek felkészítése során gyakorlatban alkalmazták az adott módszerrel történő orosz nyelvtanítást.

Az idegen nyelv oktatásának módszertani fejlődése során a különböző módszerek alkalmazása megegyezett a hazai idegen nyelv (orosz) tanítása a nyugati nyelvek oktatásával.

A felsőfokú tanintézmények két illetve három éves oroszképzést követően záróvizsga letételére kötelezték a hallgatókat, amely előfeltétele volt a diploma

megszerzésének. Az 1970-es években elkezdődött az orosz nyelv, mint szaknyelv tanítása gazdasági, kereskedelmi és katonai felsőoktatási intézményekben.

A felsőfokú oktatás szerkezeti átalakításának következtében a tanárképzés kiszélesítését követhetjük nyomon. A felsőoktatás tanárképzésének bővítésével már nemcsak egyetemi képzés keretében, hanem főiskolai képzés formájában is zajlott az orosz tanár képzés. Az egyetemi orosz tanár képzésben az orosz nyelv és irodalom szak párosítása a humán, valamint más idegen nyelv szakokkal közel azonos arányban szerepelt, míg a főiskolai képzés szakpárosításában ez a humán szakok irányába tolódott el. A hetvenes évek közepétől megjelent a főiskolai képzés szakpárosításában az angol később a német nyelvvel történő párosítása az orosz nyelvnek. Ezzel párhuzamosan az egyetemi képzésben az orosz bölcsész és tanárképzés kialakítását követhetjük nyomon, ahogy a szláv tanszékekből kiválva intézeti, később tanszéki formában zajlott. A képzés időtartama négy illetve öt éves időtartammal történt.

A rendszerváltást megelőzően Glatz Ferenc rendeletei következtében a hazai orosz tanítás átalakulása figyelhető meg. 1989-től kezdődően, az orosz nyelv oktatása **harmadik szakasz**ába lépett, ugyanis a választható idegen nyelvek egyike lett.

A közoktatás területén végbemenő strukturális és tartalmi változtatások, valamint személyi feltételek hiánya miatt, csak az ezredforduló végére sikerült a kommunikatív módszer széleskörű bevezetésére sort keríteni az általános iskolák többségében. Azonban ekkorra az orosz nyelvet tanulók létszáma annyira visszaesett, hogy az általános iskolák többsége már lehetőségként sem szerepeltette az idegen nyelv választékában az orosz nyelvet. (Pedig a személyi feltételek adottak voltak). Az orosz nyelv tanulásának lehetőségét a nyelvtagozatos gimnáziumok többségében felkínálják, azonban a képzés indításának megfelelő számú jelentkezőhöz kötik. Az ezredfordulóra már csak a gyakorló gimnáziumokban beszélhetünk orosz tanításról. A nyelvigényes szakközépiskoláknál is a fokozatos átállás figyelhető meg. Tíz év alatt az orosz

nyelvet tanulók száma annyira lecsökkent, hogy számottevő oroszoktatásról már nem beszélhetünk ebben a képzési formában.

A tanárképzésben egyre csökkenő államilag finanszírozott hely és az intézményi összevonások az orosz tanszékek integrációját eredményezte az egyetemi szláv tanszékekbe. A tanárképzéssel foglalkozó felsőoktatási intézmények alternatív képzések indításával próbálják megtartani az orosz nyelv iránti érdeklődést.

A felsőoktatás területén elindult szerkezeti és tartalmi átalakulások érintették a gazdasági, kereskedelmi, fegyveres testületek intézményinek orosz nyelvi tanszékeit, amelyek lektorátusokká, majd idegen nyelvű lektorátusokká váltak. A nyelvigényes szakokon, képzési profiljuknak megfelelően egyre inkább az orosz szaknyelvi képzést preferálták, amely ha nem is első helyen szerepelt a választható idegen nyelvek sorában, de a második idegen nyelvként megmaradt. Ez egyúttal nagy kihívások elé állította a gyakorló nyelvtanárokat. A hazai és az orosz gazdasági és társadalmi változások lexikai újdonságokat eredményeztek mindkét nyelvben, amelyeknek a nyomon követése egyre nehezebbé vált. A hazai sajtótermékek palettájáról elmaradtak az orosz napilapok és folyóiratok. A lexikai ismeretek és a sajtótermékek megismerésére, átvételére csak a Puskin Intézetben nyílt alkalom a metodikai továbbképzések keretében. A felmerült nehézségek ellenére, a szerkezeti és tartalmi változások kihívásainak megfelelni és lépést tartani velük, mind a tanárképzés, mind a szaknyelvképzés területén működő felsőfokú tanintézmények szaktanárai képesek voltak.

A felsőoktatás többi intézményeiben a kötelező idegen nyelvképzésnél okozott legkevesebb problémát a nyugati idegen nyelvek tanulási igényének kielégítése, mert az előző időszak egyetemi szintű tanárképzésében a szakpárosítás is biztosította a nyugati nyelvszakosok megfelelő létszámát. Ily módon a személyi feltételek adottak voltak a tárgyi feltételek is hozzáférhetővé váltak.

Az orosz tanár átképzés is fontos részét képezi ennek az időszaknak. Sajnos a téma szélesebb körű kutatása még várat magára, az adatvédelmi jogok miatt a dokumentációhoz való hozzáférés csak részleges. A minisztérium által készített szociológiai kérdőíves közvélemény-kutatásra, és a Goethe Intézet részéről az

átképzésben részt vett német tanárok körében végzett felmérésre hagyatkozva készítettem el az értékelést. A meglévő dokumentumok alapján megállapítható, hogy az orosz tanár átképzési program sikeresnek mondható.

Az ezredfordulót követően az oktatáspolitikában tovább zajlottak a tartalmi és szerkezeti átalakulások. A tartalmi átalakulások közül a közoktatásban a minőségbiztosítás kidolgozása, a felsőoktatásban a képzések akkreditálása valamint a bolognai folyamat indítása állította újabb kihívások elé a pedagógus társadalmat.

IV.

Jegyzetek: a ZMKA jegyzeteinek társszerzője

- Közép-, és felsőfokú B típusú vizsga mintafeladatai (Budapest, ZMKA 1994.)
- Közép-, és felsőfokú B típusú vizsga mintafeladatai (Budapest, ZMKA 1995.)
- Közép-, és felsőfokú B típusú vizsga mintafeladatai (Budapest, ZMNE 1996.)

a ZMNE jegyzetének szerzője

- Feladatgyűjtemény a közép- és felsőfokú „A” típusú hallás utáni megértési feladatok gyűjteménye (Budapest, ZMNE 2001.)

Előadás: Puskin Intézet módszertani továbbképzésén (Moszkva, 1998.)

Ольга Шимон – Преподавание русского языка в университете
Национальной Обороны им. Миклоша Зрини в
Венгрии

Az Arma Nyelvvizsga Központ Akkreditálásában való részvétel:

- Értékelési, pontozási szempontok kidolgozása

- Az orosz szaknyelv írásbeli és szóbeli vizsgáztatásának kidolgozásában való részvétele (Budapest, 2000.)
- A szláv szaknyelvek írásbeli és szóbeli vizsgáztatásának összehangolása a már kidolgozott vizsgarendszerre (2002.)

Cikkek:

Ольга Шимон – Преподавание русского языка в Венгрии с 1989 по 1993 год

(«Вестник филиала Государственного Института Русского языка имени А. С. Пушкина», № 18 Будапешт, 2004)

Simon Attiláné – Az orosz nyelv oktatásának alakulása hazánkban 1989-1993 között.

Poszter bemutató, IV. Országos Neveléstudományi Konferencia. Budapest, 2004. október 21. MTA

Ольга Шимон – Преподавание русского языка в Венгрии с 1993 по 1998 год

(«Вестник филиала Государственного Института Русского языка имени А. С. Пушкина», № 20 Будапешт, 2006)